

Justis- og beredskapsdepartementet
Postboks 8005 Dep
0030 OSLO

Vår ref:
23/00931-2

Saksbehandler:
Thov Midtsund Nordbø

Dato:
25. oktober 2023

Oppfølging av møte med justis- og beredskapsminister Emilie Enger Mehl 16. oktober 2023 om ungdomskriminalitet, mistenkte barns rettigheter og vitneplikt

Barneombudet ønsker å takke for møtet med justis- og beredskapsministeren 16. oktober 2023.

I møtet adresserte vi særlige utfordringer knyttet til forebygging av ungdomskriminalitet, mistenkte barns rettigheter og barns vitneplikt i straffesaker. Vi ønsker med dette å oppsummere våre innspill og ber samtidig om et svar på disse.

Forebygging av ungdomskriminalitet

Kriminalitetsutviklingen i Sverige har på nytt aktualisert debatten om ungdomskriminalitet i Norge. Det å forebygge at barn og unge starter en kriminell løpebane kan spare samfunnet for store kostnader, både i menneskelige lidelser og penger.

Etter Barneombudet syn er myndighetenes forebyggende arbeid rettet mot barn og unge som begår eller står i fare for å begå kriminalitet, ikke tilstrekkelig i dag. Vi ser at ansvaret for forebygging er spredt utover flere sektorlover og at dette skaper uklare grensesnitt for hvem som har ansvar for hva. Videre fremstår det uklart hva offentlige aktører legger i begrepet *forebygging*, noe som øker faren for ansvarspulverisering.

Dagens kunnskapsgrunnlag viser at mange kommuner mangler tiltak som dekker bredden i barns behov, fra forebyggende tiltak som eksempelvis utekontakter, mentorordninger og fritidsklubber som kan fange opp barn og unge før de begynner med kriminalitet i den ene enden av spekteret, til spesialiserte hjelpetiltak for ungdom med volds-, rus eller kriminalitetsutfordringer i den andre.¹ I tillegg ser vi at en betydelig del av det kriminalitetsforebyggende arbeidet som finnes i norske kommuner i dag, driftes på prosjektmidler med kortsiktig finansiering. Det svekker kvaliteten på tiltakene.²

¹ Se blant annet: [Folkehelseinstituttet \(2020\): «Barn, unge og kriminalitet»](#) og Sintef (2022) [«Kommunalt psykisk helse- og rusarbeid»](#)
NOVA (2023) – [«Forebygging av ungdomskriminalitet – hva virker?»](#)

I Prop. 139 L (2022-2023) viser Justis- og beredskapsdepartementet til at Sverige har innført en ny lov som tydeligere definerer kommunens ansvar for kriminalitetsforebygging. Barneombudet mener at det også i Norge er behov for å tydeliggjøre ansvarsforholdet mellom sektorene når det gjelder innsatsen mot barne- og ungdomskriminalitet.

Barneombudet ber om at justis- og beredskapsministeren tar et initiativ til å løfte overnevnte problemstillinger inn til den tverrdepartementale kjernegruppen for utsatte barn og unge, som har barne- og ungdomskriminalitet som et av sine satsingsområder. Kjernegruppen har som oppgave å bidra til god samordning og forvaltning av politikken og tjenestene rundt barn og unge. Ungdomskriminalitet reiser sektorovergripende utfordringer, og Barneombudet mener det er et behov for en felles problemforståelse av arbeid knyttet til forebygging av ungdomskriminalitet på strategisk nivå, på tvers av sektor, slik at behov og ansvarlinjer tydeliggjøres.

Mistenkte barns rettigheter

Rettspsykiatriske vurderinger

Nedenfor følger en oppsummering av våre innspill om barns rettsikkerhet i alvorlige straffesaker. Våre bekymringer bygger på:

- Barneombudets gjennomgang av straffesaker mot barn. Funnene er utførlig beskrevet i [Barneombudets brev til Justis- og beredskapsdepartementet](#) 4. juni 2021, hvor vi kommer med en rekke anbefalinger.
- Informasjonsinnhenting fra sentrale fagmiljøer som Nasjonal enhet for rettspsykiatrisk sakkyndighet (NERS), Den rettsmedisinske kommisjon (DRK), ungdomsenhetene i Bergen og på Eidsvoll, forskere ved Universitetet i Bergen og Advokatforeningens forsvarergruppe.
- Problemstillingen er ytterligere aktualisert etter gjenopptakelsen av den såkalte «Vollen-saken».

Barneombudet mener det er behov for tiltak som kan styrke kvaliteten på de rettspsykiatriske vurderingene av barn. Rettspsykiatriske vurderinger utgjør sentrale bevis i de mest alvorlige straffesakene mot barn, og spiller en avgjørende rolle i spørsmålet om tilregnelighet og valg av reaksjon – avgjørelser som i stor grad er bestemmende for barnets fremtid.

Å vurdere utvikling av alvorlige psykiske lidelser hos ungdom er ofte svært komplisert siden ungdom er i en utviklingsfase, og god kvalitet på de rettspsykiatriske vurderingene er derfor av stor betydning for å sikre god rettsikkerhet. Barn vurderes i dag etter de samme diagnosekriteriene som voksne, til tross for at symptomene ofte har en annen form hos barn.

Det er derfor ofte knyttet stor usikkerhet til de rettspsykiatriske vurderingene som gjøres i forkant av en rettsavgjørelse. Likevel får rettspsykiatriske vurderinger ofte stor betydning for valg av reaksjon.

Barneombudet hadde tidligere i år møte med Riksadvokaten for blant annet å diskutere rettspsykiatriske vurderinger av barn. Møtet ble fulgt opp med et brev der vi ba Riksadvokaten vurdere følgende tiltak for å styrke rettsikkerheten til barn som har begått alvorlig kriminalitet:

- å ta initiativ til at det utvikles faglige retningslinjer med metodiske krav til de rettspsykiatriske vurderingene. Faglige retningslinjer vil sikre at undersøkelsene i større grad ivaretar hensynet til at barn er i utvikling og at undersøkelsene benytter metoder og testinstrumenter som er utviklet for barn
- å sikre at mandatene til de sakkyndige i saker som gjelder mindreårige stiller krav til anerkjente metoder og bruk av testinstrumenter for vurdering av blant annet fungering, evner og voldsrisiko
- å ta initiativ til at det utvikles et tilbud om døgnobservasjon for barn, med spesialisert kompetanse til å vurdere utvikling av alvorlige psykiske lidelser hos barn og unge, og at tilbudet sikrer mobilitet av kompetanse slik at tilbudet er tilgjengelig for barn flere steder i Norge.

[Vårt brev til Riksadvokaten](#) gir også en utførlig problembeskrivelse av dagens praksis, som vi ber departementet se nærmere på.

Som nevnt i møtet mener Barneombudet at Justis- og beredskapsdepartementet i tillegg bør vurdere om det er behov for særregler for barn knyttet til minstetid for forvaring.

Siden ungdom er i en utviklingsfase er det ofte knyttet stor usikkerhet til de rettspsykiatriske vurderingene som gjøres i forkant av en forvaringsdom. Likevel får som nevnt rettspsykiatriske vurderinger ofte stor betydning for valg av reaksjon.

Gjenopptakelsen av Vollen-saken illustrerer dette, der det gikk 6 år (minstetiden), fra dom på forvaring til det forelå en ny rettspsykiatrisk vurdering, hvor det som kjent ble konkludert med at domfelte var utilregnelig på gjerningstidspunktet som følge av en alvorlig psykisk lidelse. Domfelte skulle dermed ikke vært dømt til forvaring, men til dom på psykisk helsevern.

Etter Barneombudet syn ivaretar ikke dagens regler for gjenopptakelse av straffesaker denne gruppen domfeltes behov for bedre rettsikkerhet.

I juni 2023 ble det nedsatt et utvalg som skal se på hvordan Norge best kan ivareta personer med alvorlige psykiske lidelser som har begått kriminalitet. Slik vi leser mandatet til utvalgsgruppen er dette avgrenset til å gjelde ivaretagelsen av målgruppen *etter* fastsatt reaksjon. Det vil innebære at sakkyndigbevisene som brukes i domstolen i disse sakene, ikke blir en del av utredningen. Det er uheldig.

Vi mener også at departementet bør vurdere om utvalget skal se på om det er behov for særregler for barn knyttet til minstetid for forvaring, slik beskrevet over. Barneombudet ber derfor Justis- og beredskapsdepartementet om å gi utvalget et tilleggsoppdrag der utvalget ser nærmere på hvordan sikre barns rettsikkerhet i alvorlige straffesaker der tilregnelighet og fare for gjentakelse står sentralt ved domstolsbehandlingen.

Plikt til å ha forsvarer til stede ved avhør av mindreårige

Torggata 2-4,
0181 Oslo

Postboks 8889 Youngstorget,
0028 Oslo

Barneombudet er bekymret for at for mange barn blir overlatt til seg selv i avhørssituasjonen, uten at de forstår rekkevidden av å gi avkall på retten til å ha forsvarer til stede i avhør. Tall fra statsadvokatenes kvalitetsundersøkelser viser at barn har forsvarer under avhør kun i et mindretall av de innledende avhørene.³ Heller ikke verge er til stede i en stor andel av avhørene. Etter Barneombudets syn har barn behov for tilpasset informasjon, støtte fra voksne, tilrettelegging ved avhør og en forsvarer til å ivareta sine rettigheter på alle stadier av straffeprosessen.

Barneombudet er positive til at Riksadvokaten nylig har oppdatert retningslinjer for avhør av barn og andre sårbare personer. Retningslinjene kan gi politi og påtalemyndighet bedre forståelse av hvordan dagens regelverk skal forstås og etterleves. Barneombudet mener likevel at dagens lovverk ikke i tilstrekkelig grad ivaretar mistenkte barns rettigheter, og vi ber derfor departementet om å vurdere om det bør være en plikt til å ha forsvarer til stede i avhør av mindreårige, og om det bør gjelde unntak for mindre alvorlige saker, slik vi har adressert i to tidligere brev til departementet, henholdsvis 3. mars 2023 og 29. juni 2023.

Barneombudet ble i møtet orientert om at departementet har innhentet erfaringer fra praksisfeltet knyttet til oppnevning av forsvarer i ungdomssaker. Vi er glade for at departementet har startet en utredning på dette området, og ber samtidig om å bli skriftlig orientert om arbeidet som er igangsatt.

Vitneplikt

Barneombudet orienterte i møtet om bekymring knyttet til ny praksis rundt forståelsen av reglene om barns vitneplikt, og at ny praksis etter vårt syn ikke i tilstrekkelig grad ivaretar barns rett til beskyttelse mot vold og overgrep. [I vårt brev til Justis- og beredskapsdepartementet](#) 22. juni 2023 ber vi departementet om å vurdere lovendringer om barns vitneplikt i straffesaker.

Vi har foreløpig ikke mottatt svar på denne forespørselen, og vi ber derfor departementet om en snarlig tilbakemelding på om arbeidet vil bli prioritert, sett i lys av at politiet nå skal intensivere sin innsats mot vold mot barn gjennom opptrappingsplanen mot vold og overgrep.

Med vennlig hilsen

Inga Bejer Engh
barneombud

Thov Midtsund Nordbø
seniorrådgiver

Brevet er godkjent elektronisk og har derfor ingen signatur.

³ Se blant annet: [statsadvokatenes kvalitetsundersøkelse 2018: voldssaker med frist](#)